

імені даследчыкаў, раскрываюцца псеўданімы і крыпанімы, змест зборнікаў, указваюцца крытычныя матэрыялы.

Бібліяграфічнай камісіяй быў падрыхтаваны том першы, але ён застаўся ненадрукаваным, і ў час вайны рукапіс загінуў. Ён уключаў літаратуру аб прыродзе і вытворчых сілах Беларусі. Праведзена была значная работа па выяўленню і апісанню на картках літаратуры па іншых галінах ведаў, у прыватнасці па мастацтву і літаратуразнаўству Беларусі.

Частка падрыхтаваных матэрыялаў Бібліяграфічнай камісіі друкавалася ў часопісе "Наш край". Гэта бібліяграфічныя паказальнікі ці спісы па геаграфіі, па гісторыі Палачыны, Мазыршчыны і іншыя.

У наш час, калі ў Беларусі прынята і рэалізуецца праграма "Спадчына", вопыт Бібліяграфічнай камісіі па інфармацыйнаму забеспячэнню навуковых даследаванняў па беларусазнаўству мае не толькі гістарычнае, але і практычнае значэнне. За сямідзесяцігадовы перыяд, які аддзяляе нас ад яе дзейнасці, Нацыянальная бібліятэка Беларусі, рэспубліканскімі навуковымі галіновымі бібліятэкамі, навукова-даследчымі ўстановамі шмат надрукавана крыніц бягучай і рэтраспектыўнай бібліяграфічнай інфармацыі па розных галінах беларусазнаўства. Але амаль усе яны не адлюстроўваюць літаратуру на замежных мовах, працы рэпрэсаваных беларускіх вучоных і дзеячаў культуры, публікацыі беларускіх эмігрантаў, духоўныя выданні і г. д. Больш таго, па многіх галінах і тэмах беларусазнаўства (асабліва культуры і мастацтва, гісторыі) наогул адсутнічае бібліяграфічная інфармацыя. Напрыклад, няма рэтраспектыўнай інфармацыі па выяўленчаму мастацтву, архітэктурі, аб помніках гісторыі і культуры Беларусі. Таму нельга не згадзіцца з прапановай Р. М. Чыгіровай аб неабходнасці стварэння серыі "Бібліяграфія беларусазнаўства" [6], якая ўключала б паказальнікі ці базы даных па ўсіх галінах беларусазнаўства.

1) Інстытут беларускай культуры // Беларуская савецкая энцыклапедыя. — Мінск, 1972. — Т. V. — С. 110.

2) Інстытут беларускай культуры (Інбелкульт): Гісторыя ўзнікнення, сучасная структура, навукова-даследчая дзейнасць. — Мінск, 1926. — С. 97.

3) Бібліяграфічная камісія // Бюлетэнь Інстытута беларускай культуры. — 1927. — 1928. — 36. 2. — Мінск, 1928. — С. 27—29.

4) Шлюбскі А. Матэрыялы да беларускай бібліяграфіі. Этнаграфія. Т. IV. — Мінск, 1927. — 90 с.

5) Дубінскі С. А. Бібліяграфія па археалогіі Беларусі і сумежных краін. — Мінск, 1933. — 216 с.

6) Чыгірова Р. М. Дзейнасць бібліятэкі па бібліяграфічнаму забеспячэнню праграмы "Спадчына" // Бібліятэка і нацыянальная праграма "Спадчына": Матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі. — Мінск, 1992. — С. 38—43.

АДДЕЛ РУКАПІСАЎ, РЭДКАЙ КНІГІ І СТАРАДРУКАЎ НАЦЫЯНАЛЬнай БІБЛІЯТЭКІ БЕЛАРУСІ

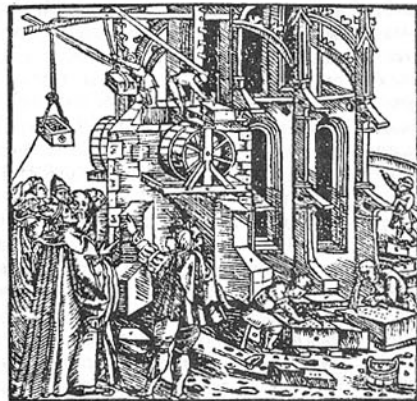
Нацыянальная бібліятэка Беларусі захоўвае на сённяшні дзень у сваіх фондах каля 7 млн адзінак кніг, перыядычных выданняў, газет, карт, графікі, аўдыёвізуальных матэрыялаў і г. д. Магчыма, бібліятэцы цяжка сапернічаць з буйнейшымі кнігасховішчамі свету па колькасці сабраных у ёй багаццяў. Але ж ніводная самая вялікая бібліятэка не заменіць іншых кнігасбораў, якія склаліся гістарычна, бо не можа быць тоесным іх састаў. Нацыянальную гісторыка-культурную каштоўнасць мае кнігазбор Нацыянальнай бібліятэкі ў цэлым. Сучасныя працуючы і жывы арганізм з'яўляецца ў той жа час помнікам айчынай культуры. Найбольш каштоўная частка кнігасбора захоўваецца ў Адзеле рукапісаў, рэдкай кнігі і старадрукаў. Самастойна аддзел пачаў існаваць з 1979 г. (з 1970 г. — сектар). Да таго часу яго фонды з'яўляліся часткай аддзела кнігазахоўвання. Фарміраванне калекцыі пачалося з дня заснавання бібліятэкі ў 1921 г. (афіцыйная дата — 1922 г.) Асноўнай крыніцай камплектавання старой кнігай сталі закрытыя кляштарныя і царкоўныя бібліятэкі, бібліятэкі гімназій, канфіскаваныя прыватныя калекцыі. Пастановай урадавых органаў бібліятэцы была перададзена частка кнігасбору І.Х. Каладзева па гісторыі вайны 1812 г., частка бібліятэкі Палацкай езуіцкай калегіі, атрыманы кнігазборы Мінскай і Віцебскай духоўных семінарыяў, Слуцкай, Мінскай, Магілёўскай гімназій. Былі набыты калекцыі вядомых беларускіх вучоных і даследчыкаў Я. Ф. Карскага, К. К. Случэўскага, Е. Р. Раманова, М. А. Янчука, П. Л. Жуковіча, В. Л. Дылы, А. П. Сапунова, бібліяфілаў В. Камарніцкага, І. Гальдштэйна. У першыя гады існавання бібліятэкі камплектаванні дарэвалюцыйнай літаратурай вялося таксама шляхам перадачы кніг з саюзных кніжных фондаў. Так, з дзяржаўных кніжных фондаў Масквы і Ленінграда з 1923 па 1927 гг. было атрымана звыш 150 тыс. тамоў, з 1928 па 1932 гг. з фонду Дзяржаўнай

бібліятэкі СССР імя У. І. Леніна — каля 120 тыс. На жаль, гэта ні ў колькасных, ні тым больш у якасных адносінах не змагло нават часткова кампенсаваць тыя страты, якія панесла беларуская кніжнасць на працягу папярэдніх стагоддзяў.

Перад Вялікай Айчыннай вайной калекцыя старадрукаў асноўнага кнігасховішча складала больш за 15 тыс. тамоў, з іх каля 2-х тыс. — кнігі славянскага друку. У фондзе беларускага аддзела налічвалася больш за 400 беларускіх старадрукаў.

У часы вайны амаль увесь фонд бібліятэкі быў вывезены за межы Беларусі, часткова знішчаны (з 2-х мільёнаў засталася каля 300 тыс.). Аднаўленне фондаў пачалося адразу пасля вызвалення Мінска. Частка страчанага была адшукана ў

ЦАРЬСТВЪ
Царь Соломонъ ставилъ храмъ гдѣ богъ възрѣсалимъ:

РЕТНІ КНИГИ ЦАРЬСТВЪ ПОЧИНАЮТЬ
СІА • ЗЪПОАНЕ ВЫЛОЖЕНЫ НАРЪСЬ
КНИ МЪЗЫНЪ, ДОКТОРОМЪ ФРАНЦІ
СКОМЪ СВОРНИНЫМЪ БЫНОМЪ СПЛОЩЫМЪ.

Польшчы, Германіі, Чэхаславакіі (вернута каля 700 тыс. кніг даваеннага фонду). Прыкладна 1 мільён кніг не знойдзены да гэтага часу, сярод іх — значная частка рукапісаў і старадрукаў.

Сёння фонд аддзела налічвае каля 60 тыс. адзінак захавання. У яго складзе — рукапісныя кнігі (ранейшыя — XIV стагоддзя) і архіўныя матэрыялы, невялікая калекцыя інкунабулаў (44 асобнікі), каля 200 палеаэтыпаў, у тым ліку 10 выпускаў (у шасці пераплётах) Пражскай бібліі Францыска Скарыны. Мы маем каля 600 кірылічных старадрукаў, сярод якіх 145 асобнікаў (каля 90 выданняў) з беларускіх друкарняў. Гэта выданні Пятра Мсціслаўца, Васіля Гарабурды, братоў Мамонічаў, друкарняў Еўя, Кушейна, Магілёва, Супрасля, Гродна. Сярод беларускіх выданняў на лацінцы — кнігі з Брэсцкай друкарні Мікалая Радзівіла Чорнага, з друкарняў Ашмян, Слуцка, Нясвіжа, Полацка, Вільні і іншых гарадоў і мястэчак. З іншых выданняў кірылічнага друку трэба згадаць тры кнігі, выданыя Іванам Фёдаравым, цікавую калекцыю кірыліцы расійскага і ўкраінскага паходжання. Каля 2000 асобнікаў налічвае калекцыя рускага грамадзянскага друку XVIII ст., да якой далучаюцца і дзесяць выключна рэдкіх выданняў пятроўскага часу. Аддзел валодае даволі вялікім (каля 25 тыс. адзінак) зборам еўрапейскіх старадрукаў XV — XVIII стст.

Кніга жыве ў акрэсленым культурным асяроддзі; лёс яе звязаны з іншымі кнігамі, прыватнымі і грамадскімі бібліятэкамі, з лёсам людзей. Таму ў вялікай ступені ўнікальнасць кнігазбораў абумоўлена асаблівасцямі асобнікаў, якія ў іх захоўваюцца. Друкаваныя кнігі аднаго выдання тоесны толькі да выхату з друкарні. За сваё жыццё яны набываюць непаўторныя рысы, якія робяць іх унікальнымі: адметны пераплёт, экслібрсы і пячаткі, уладальніцкія і чытацкія паметы і запісы. У кнігазборы аддзела амаль не знойдзеш кнігі без нейкай адзнакі: тут і экслібрсы бібліятэкі Радзівілаў у Нясвіжы, і пячатка бібліятэкі Полацкай езуіцкай калегіі, і ўладальніцкі надпіс Георгія Каніскага. Цудоўная і зусім невывучаная калекцыя пераплётаў, ад скураных на дошках XV — XVI стст. да вытанчаных уладальніцкіх XIX — XX стст. Асаблівае месца сярод рэдкасцей аддзела займаюць некалькі сот кніг з аўтаграфамі беларускіх і замежных аўтараў. Гэта дароўны надпіс Максіма Багдановіча, аўтаграфы М. Гогаля і І. Буніна, А. Франса і В. Гюго і многіх іншых.

Важнейшай прыкметай рэдкасці кніг з'яўляецца роля, якая належыць ім у гісторыі культуры. Гэта першыя і прыжыццёвыя выданні класікаў айчынай і замежнай навукі і літаратуры, помнікі філасофскай і палітычнай думкі, выданні, якія адлюстроўваюць падзеі і эпохі вялікай гістарычнай значнасці, нелегальныя і забароненыя выданні. Рукапісны фонд з'яўляецца часткай Нацыянальнага архіўнага фонду Беларусі. Аддзел мэтанакіравана не камплектуе архіўныя дакументы — гэта задача архіваў, але тым не менш мае цікавыя матэрыялы. У яго складзе асабістыя фонды К. Каганца, І. Сіманюскага, Я. Хлябцэвіча, збор матэрыялаў дзеячаў навукі і культуры Беларусі, куды ўваходзяць творчыя рукапісы Я. Коласа, Ц. Гартнага, З. Бядулі і іншых. Сярод рукапісных кніг — рукапіс XVI ст. "Тайная тайных або Арыстоцелевы вароты" на старажытнабеларускай мове, помнікі славянскага і заходнеўрапейскага пісьменства, калекцыя арабскіх рукапісаў XIV — XIX стст. і г. д.

Работа аддзела ахоплівае ўсе напрамкі бібліятэчнай дзейнасці: яго супрацоўнікі шукаюць і набываюць рэдкія і каштоўныя выданні, робяць навуковую апрацоўку, рыхтуюць і выдаюць бібліяграфіі і даведнікі, вядуць навуковую работу. І ўсё гэта дзеля аднаго — каб кніга выконвала сваю асноў-

Премудрость Божия

ПРЕМУДРОСТИ БОЖИЕЙ КНИГА ПОСВЯЩЕНА • ВЪПОЛНЕНА БЫЛО ЖЕ НА РУССКОМЪ ЯЗЫКЕ • ДОКТОРОМЪ ФРАНЦИСКОМЪ СКОРИННИНЫМЪ БЫЛОМЪ • ИЗДАВАННОЮ ГЛАГОЛОЦКАЮ

ную функцыю, асноўнае прызначэнне — быць кнігай, якую чытаюць. Таму ўсе нашы фонды адкрыты для чытачоў — для даследчыкаў і студэнтаў, для ўсіх тых, хто цікавіцца гісторыяй і культурай — вядома ж, прытрымліваючыся ўсіх ахоўных правілаў.

Шматбаковасць працы цягне за сабой шмат праблем. Гэта і агульна-бібліятэчныя — недахоп фінансавання на камплектаванне, недахоп плошчаў як для фондаў, так і для супрацоўнікаў, — і тыя, што народжаны спецыфікай аддзела: адсутнасць у рэспубліцы спецыяльна падрыхтаваных кадраў для працы з рэдкай кнігай, нераспрацаванасць тэарэтычных кнігазнаўчых пытанняў, адсутнасць матэрыяльнай базы і кадраў для неабходнага ўзроўню рэстаўрацыі і кансервацыі фондаў і г. д.

Новыя задачы і новыя праблемы ўзніклі перад аддзелам у сувязі з распрацоўкай агульнанацыянальнай праграмы аўтаматызацыі сферы культуры. У межах яе састаўной часткі — праграмы стварэння аўтаматызаванай інфармацыйнай бібліятэчнай сістэмы (АІБС) Міністэрства культуры — вядзецца работа па фарміраванню базы даных "Рэдкая кніга" (пакуль што па фондах НББ). На падставе ISBD(A) распрацаваны спецыяльны макет для ўводу апісанняў старадрукаў і рэдкай кнігі, рукапісных кніг і архіўных матэрыялаў. Планаўца, што яна стане базай для стварэння Нацыянальнага банка даных "Дакументальныя помнікі" па фондах бібліятэк і музеяў. Але гэта магчыма толькі ў тым выпадку, калі ўстанова-фондатрымальнікі будучы мець неабходную камп'ютэрную тэхніку і карыстацца ці праграмай НББ, ці нейкім сумяшчальным фарматам.

У пачатку 90-х гг. ЮНЕСКА распачала новую праграму "Памяць свету", мэтай якой — ахова і захаванне помнікаў пісьменства, бібліятэчных і архіўных калекцый, якім пагражае небяспека. У межах гэтай праграмы неабходна стварэнне Нацыянальнай праграмы захавання дакументальнай спадчыны, распрацоўка асноўных напрамкаў дзейнасці. Для гэтага патрэбна сумесная праца ўсіх, хто захоўвае дакументальныя помнікі — бібліятэк, музеяў, архіваў, усіх, хто зацікаўлены ў выратаванні нашай мінушчыны.